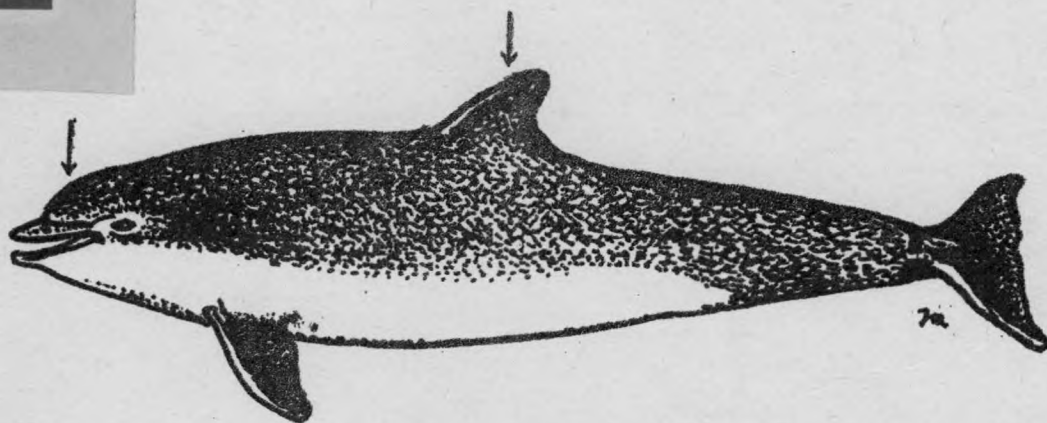
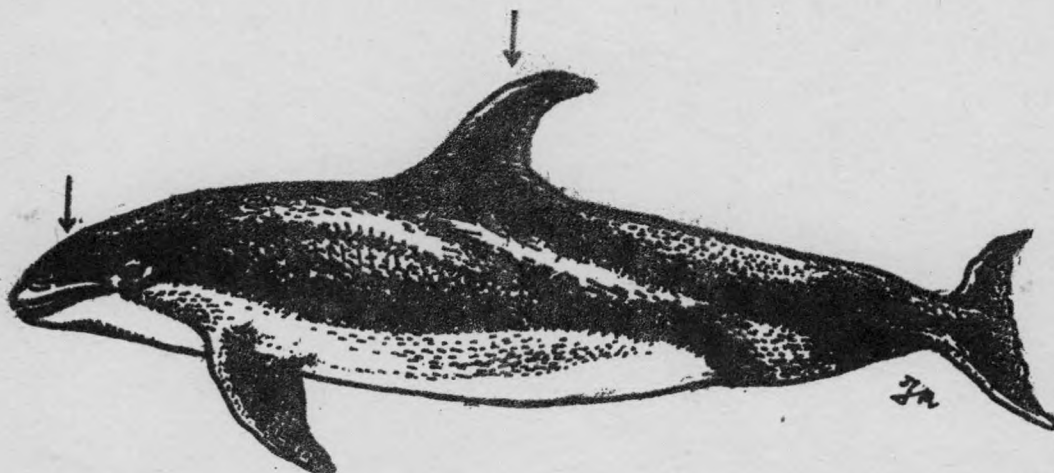
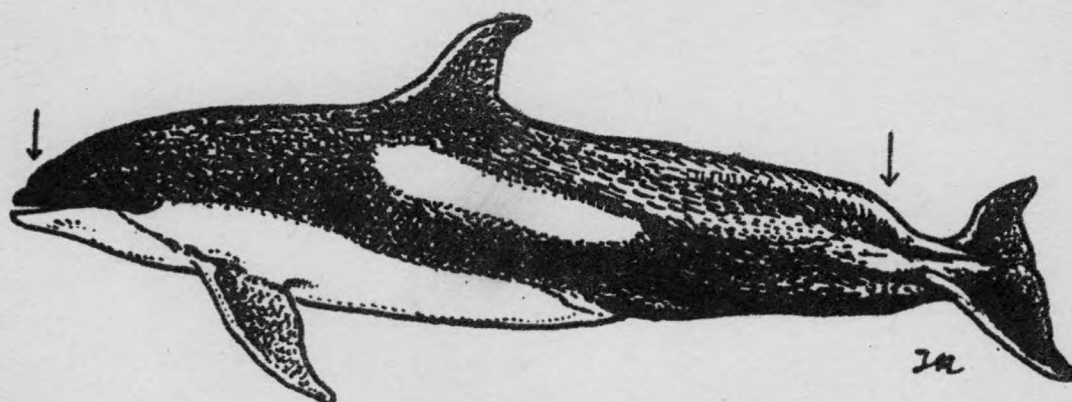

Tuimelaar, Tursiops truncatus

Witsnuitdolfijn, Lagenorhynchus albirostris

Witzijdedolfijn, Lagenorhynchus acutus

Jaaroverzichten strandingen Cetacea

1942 t/m 1951

56691

A.B. van Deinse

Inleiding.

In het tijdschrift "Het Zeepaard" (orgaan van de strandgroep van de Nederlandse Jeugdbond voor Natuurstudie & de Koninklijke Nederlandse Natuurhistorische Vereniging) heeft Dr A.B. van Deinse (Nijmegen, 9-XI-1885 - Rotterdam, 11-VII-1965) van 1943 tot en met 1952 een aantal artikelen over Cetacea gepubliceerd. Daar het genoemde tijdschrift slechts in enkele openbare bibliotheken compleet aanwezig is, heeft de ondergetekende gemeend voor een zeer kleine kring van belangstellenden de artikelen te copieëren. Het spreekt van zelf dat men voor gedetailleerde studie en citering de oorspronkelijke publicaties moet consulteren en dat de copieën slechts een secondaire waarde hebben.

Een deel van de in Het Zeepaard vermelde feiten zijn reeds samengevat in: A.B. van Deinse (1946) De recente Cetacea van Nederland van 1931 tot en met 1944 - Zoöl. Mededeelingen (Leiden) 26: 139-210. Na 1952 heeft Dr van Deinse zijn jaaroverzichten gepubliceerd in het "Mededeelingenblad van de Vereniging voor Zoogdier onderzoek / Bulletin d'information de la Société pour l'étude des Mammifères" (voorloper van het tijdschrift "Lutra") en in "Lutra" (Orgaan van de Vereniging voor Zoogdierkunde en Zoogdierbescherming / Bulletin de la Société pour l'Etude et la Protection des Mammifères). Een bijna complete lijst van publicaties geschreven door A.B. van Deinse (samengesteld met medewerking van dr A.B. van Deinse door de Redactie commissie van Lutra) is te vinden in Lutra 2: 7-12, 1965.

Instituut voor Taxonomische Zoölogie
(Zoölogisch Museum),

Universiteit van Amsterdam,

Plantage Kerklaan 36,

Amsterdam 1004.

Amsterdam, XII-1970

P.J.H. van Bree

DE CETACEA VAN 1942, door Dr. A.B. van Deinse.

Veel sterker dan in 1941, deed zich in 1942 het bezwaar gevoelen van het afgesloten strand. Er werd in 1942 dus slechts weinig gemeld.

Tursiops truncatus (tuimelaar), één geval van de Wassenaarse slag van 3-4-42, gevonden door den heer A.W. Lacourt, Leiden. Lengte 1,5 m., geslacht ?. Ging verloren. Nog 2 exemplaren van 1941 werden mij in 1942 gemeld. Eén van Zandvoort, gev. 1-1-42 door Drs R.v.d. Velde, Rotterdam. Lengte 1,55 m., geslacht ?. Ging verloren. Eén van de Waddenzeekant van Wieringen, gev. 9-11-41 door den heer S. de Vries, Normert, Wieringen. Lengte 1,74 m., geslacht ?. Totaal aantal tanden 88. De heer Th. Belterman, Haarlem, zag en determineerde de skeletresten. Verder van Tursiops niets.

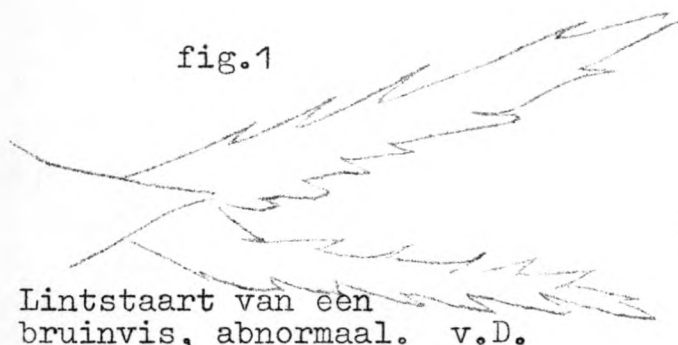
Van Delphinus delphis (gewone dolfijn) spoelden in 1941 meerdere dieren aan. In 1942, voor zover bekend werd, niets. Half November 1941 werden twee echte dolfijnen gezien in de Westerschelde, zwemmende bij Hoedekenskerke, Z-Beveland. Waargenomen door den heer Jansen, Brouwershaven en medegedeeld door J. Viergever, Serooskerke, Schouwen. Jansen schatte de dieren op 2-2½ m. lengte. Gewezen werd op de lange spitse snuit, waardoor Tursiops en Phocaena uitgescheid worden. Normale lengte van Delphinus: 2,20-2,30 m.

Phocaena phocaena phocaena (bruinvis). In October 1942 meldde de heer J. Viergever enige dieren en ook van dezelfde vindplaats, Flauwersinlaag, Kerkwerf, Schouwen, een 1,4 m. lang exemplaar met een puntsnuit en een abnormaal gebit, dus een voorbeeld van Phocaena phocaena acuminata. Geslacht ?, verloren gegaan. Voor deze vorm zie men: Thijsse's Gedenkboek, 1935, blz. 113, uitgave "De Levende Natuur". In Maart 1942 werd vers spek en vlees van Phocaena verkocht tegen 40 cts het pond in Rotterdam-West, "ongekend en zonder bon"!! De heer J. Bremer liet mij in Mei 1942 zien de aantallen Phocaena, in 1941 langs onze kust gevonden door de Strandgroep, gerangschikt naar de maanden van het jaar. De maanden Juli en Augustus stonden verreweg bovenaan, zoals ook ik steeds vond. De wintermaanden leverden niets op; April, Mei, Juni, September en October enige dieren. Alles in overeenstemming met wat ik hierover in 1931 publiceerde.

Lintstaartbruinvissen, zie fig. 1, werden niet gemeld. De eerste is uit 1934, Zandvoort. Nu, einde 1942, zijn er 6-7 voorbeelden van. Het is dus een zeldzame afwijking, waar ik gaarne nadere berichten over hoor. Van de vorm Phocaena phocaena acuminata komen nog twee gevallen voor, n.l. puntsnuitbruinvissen met een

normaal gebit en idem met een abnormaal gebit. Zie fig. 2 en 3.

fig.1

Lintstaart van een
bruinvis, abnormaal. v.D.

fig.2

Normale, zijdelings afgeplatte
tanden van de bruinvis. v.D.

Er kunnen dus gevonden worden
4 vormen van de bruinvis, t.w.:

1. De gewone, meest voorkomende, met stompe snuit, (fig.4), zijdelings samengedrukte tanden (fig.2) en een normale accoladestaart (fig.5).
2. De lintstaartvorm, zeldzaam, met stompe snuit, zijdelings samengedrukte tanden en in plaats van een normale accoladestaart, twee lange "linten", tot wel 80 c.m. toe !

fig.3

Abnormale, kegelvormige
tanden v.d. bruinvis v.D.

fig.4
Normale bruinviskop
van terzijde. v.D.

fig.5
Normale
bruinvisstaart. v.D.

fig.6
Puntsnuitbruinviskop
van terzijde. v.D.

3. De puntsnuitvorm, zeldzaam, met puntsnuit, zijdelings samengedrukte tanden en een normale accoladestaart.
4. De puntsnuitvorm, zeldzaam, met puntsnuit, kegelvormige stompe tanden en een normale accoladestaart.

De vormen 2, 3 en 4 zijn alle in 1934 voor het eerst gevonden. Sedert zijn er enige gevallen bijgekomen. Voor opgaven van 2, 3 en 4 houd ik mij aanbevolen.

Hyperodon rostratus (butskop). Hierover heeft de heer J. Bremer reeds geschreven in "Het Zeepaard" 1942 No.6. Deze Hyperodon was slechts 4,20 m. lang. Geslacht, trots mijn informaties, nog onbekend. Strandingsplaats: Nieuwe Schild op Texel, aan de Waddenzee-dijk. Schedel en nog enige stukken in het Museum voor Nat. Hist. te Den Burg, Texel. Deze is de 12de butskop, voor zover bekend is.

Balaenoptera acutorostrata (dwergvinvis). Het dier van Scharendijke, bij Renesse, Schouwen, strandde ± 18 Nov. 1942. De kop was er afgeslagen door een zeemijn. De rest mat 7,50 m., zodat

p.4

het hele dier 9 m. lang was. Lengte borstvin 1,10 m. De linker-bekkenhelft, 25 cm. lang, ontving ik van den heer J. Viergever. Vermoedelijk een wijfje. Aantal borstplooien ruim 60. Dit zijn dan de "66 ribben op de buik", waar J. Bremer over spreekt in "Zeepaard" 1942 No. 6. Later is dit dier weggespoeld (29-11-42) en nog niet terug gevonden. Dit is ons 17de voorbeeld van deze soort. Een tweede exemplaar strandde bij Noordwijk a.Z., + 20-11-42. Lengte 8,5 m., geslacht vrouwelijk. Het is het 18de exemplaar en het 7de sedert September 1939, het begin van deze oorlog. Zeer geschonden; enkele delen en een manlijk foetus van 1,60 m. zijn in het museum te Leiden geborgen. Ook dit foetus had reeds borstplooien. De borstvin van de moeder was 1,05 m. lang. Het foetus is onderzocht door Dr. E.J. Slijper te Utrecht. Het was helaas reeds vrij erg vergaan. Deze drie laatste walvissen zijn in onze grote dagbladen vermeld.

Meer is er van aangespoelde cetacea in ons land niet te melden. Den berichtgevers wordt hartelijke dank gebracht voor hunne medewerking!

Rotterdam-C, Nieuwe Binnenweg 149. 31 December 1942.

Het Zeepaard vol. 4 (=1944) pp. 21-23

DE NEDERLANDSE CETACEA VAN 1943, door Dr. A.B. van Deinse.

56735

Belangrijk is 1943 niet geweest; natuurlijk doordat de oorlog strandbetreding onmogelijk maakte, uitgezonderd op enkele eilanden in Zuid en Noord. Toch zijn er nog 12 exemplaren van deze orde gevonden, *Phocaena*, die er steeds is, niet medegeteld. Vier verschillende geslachten zijn opgemerkt, t.w. *Tursiops* met 9 strandingen, *Orcinus* met 2, *Delphinus* met 1 en *Phocaena* met vele strandingen.

De gevallen van *Tursiops* (Tuimelaar) zijn de volgende:

1. September 1942, gemeld 1-I-1943, van Vlieland. Lengte 4 meter.
2. Juli 1943, van Oostkapelle, Walcheren. Lang 3,25 m. Materiaal ervan in Leiden.
3. Juli 1943, Vlieland. Lang 3,25 m.
4. September 1943, Vlieland. Lang 3,20 m.
5. September 1943, Wieringen. Lengte ? Schedel in Leiden. (Rijksmuseum van N.H.)
6. Juni 1943, Texel, 3,55 m.
7. Juli 1943, Texel, 3,60 m.
8. Juli 1943, Texel, 3,50 m.
9. Augustus 1943, Vlieland, 3,20 m.

Geslachten zijn niet vermeld; verreweg de meeste dieren zijn verloren gegaan.

Orcinus orca.

1. 8 Juli 1943, Terschelling, plm. 5,30 m. lang. Wijfje, zwanger van een embryo van 1,25 m. De moeder strandde levend. Beide, helaas, verloren gegaan.
2. 20 Juli 1943, Terschelling, lengte ?, geslacht ? Strandde "wat verder op 't strand". Ook weer verloren gegaan. Behoorde vermoedelijk bij No.1. In overeenstemming hiermede is, dat in Augustus 1943 een orka gevonden werd op het Duitse waddeneiland Juist, naar mededeling van den Heer J.Viergever.

Delphinus delphis (gewone dolfijn).

1. September 1943 bij Noordwijk aan Zee. De zeer mooie schedel is te Leiden. Lengte en geslacht onbekend. Dit is de enige, die bekend werd in 1943.

Phocaena phocaena (bruinvis).

De Heer J.Viergever meldde mij 4 strandingen van Schouwen, 2 jonge dieren en 2 oudere. De dieren zijn uit Juli (1), Augustus (2) en September (1). Puntsnuitbruinvissen en lintstaartbruinvissen (zie vorig jaarverslag van mij in Zeepaard 1943 - 1)

werden in 1943 niet gemeld.

In December 1943 meldde de uitgever H.J.Paris te Amsterdam mij, dat het boek: "De fossiele en recente cetacea van Nederland", uit 1931, is uitverkocht. Op 7 Jan.1944 was het juist 12½ jaar geleden dat het werk uitkwam. Tot en met 1930 werden er 211 dieren in behandeld, waaronder 9 "grote vissen" en 3 "Delphiniden", waarvan geen namen bekend zijn. Er blijven dus 199 dieren met wel bekende namen over, die zich naar de 20 hier bekende soorten laten verdelen volgens de eerste tabel der hierbij gevoegde lijst. Daarnaast staat tabel twee, met de aantallen dieren tot en met 1943. Totaal zijn er dit nu 362, zodat er 163 dieren zijn bijgekomen! Dit is bereikt in 13 jaar; dus haast 13 per jaar gemiddeld. Men vergelijkte verder de lijst.

Strandingen van Nederlandse Cetacea in 20 soorten sedert 808.

<u>No.</u>	<u>Soorten.</u>	<u>T.m. 1930.</u>	<u>T.m. 1943.</u>
1.	Physeter macrocephalus (Potvis)	41.	45. 2 strand., 2 uit litt.
2.	Kogia breviceps (Dwergpotvis)	1.	1.
3.	Monodon monoceros (Narwal)	1.	1.
4.	Delphinapterus leucas (Witte walvis)	0.	1. Nieuw.
5.	Mesoplodon bidens (Spitssnuitdolfijn)	4.	5.
6.	Hyperodon rostratus (Butskop)	7.	12!
7.	Phocaena phocaena (Bruinvis)	Is er steeds.	Is er steeds.
8.	Orcinus orca (Orka)	11.	19!
9.	Pseudorca crassidens (Valse orka)	0.	2. Nieuw.
10.	Globicephalus melas (Griend)	9.	9.

<u>No.</u>	<u>Soorten.</u>	<u>T.m. 1930.</u>	<u>T.m. 1943.</u>
11.	Grampus griseus (Gramper)	2.	2.
12.	Delphinus delphis (Gewone dolfijn)	4.	30. 7,5 x !
13.	Steno rostratus (Snaveldolfijn)	1.	1.
14.	Tursiops tursio (Tuimelaar)	57.	158. 101 erbij!
15.	Lagenorhynchus albirostris (Witsnuitdolfijn)	5.	9!
16.	Lagenorhynchus acutus (Witzijdedolfijn)	1.	1.
17.	Eschrichtus gibbosus	0.	3. Nieuw.
18.	Balaenoptera physalus (Gewone vinvis)	43.	44.
19.	Balaenoptera borealis (Noordse vinvis)	1.	1.
20.	Balaenoptera acutorostrata (Dwergvinvis)	11.	18!
Totalen		199.	362.

No. 1 ging met 4 gevallen vooruit; 2 strandingen in 1937 en 2 gevallen uit oude litteratuur, gevonden door Prof.Dr.H.Boschma en mij.

No. 4 is nieuw. Hierover zal binnenkort een stukje verschijnen van Dr.G.Junge uit Leiden en mij.

No. 6 ging enorm vooruit!

No. 8 eveneens!

No. 9 nieuw, met 2 gevallen.

No.12 nam van 4 tot 30 strandingen toe! Delphinus delphis wordt meer en meer gevonden de laatste jaren.

No.14 kreeg er N.B. 101 gevallen bij!

No.15 verdubbelde bijna!

No.17 komt nu uit met 3 zeer oude gevallen, waarover Dr.Junge, Leiden, en ik een studie publiceerden.

No.20 steeg van 11 tot 18 gevallen.

De niet genoemde nummers vertonen niets bijzonders. Trots de oorlog zijn de laatste jaren dus in vele opzichten mooi geweest op cetologisch gebied.

Het kan nog beter worden, zodra het strand weer betreedbaar wordt! Een ieder werke dan hard mede! Den melders, het zijn er velen, een woord van warmen dank en erkentelijkheid voor hun toewijding en uitstekende hulp, zonder welke dit onderzoek onmogelijk zou zijn!

Nieuwe Binnenweg 149, Rotterdam-C.

DE IN 1944 BEKEND GEWORDEN VONDSTEN VAN NEDERLANDSE CETACEA

door Dr. A.B. van Deinse.

In het afgelopen jaar 1944 zijn 5 soorten en 4 genera gemeld, waaronder begrepen een paar gevallen, die uit 1943 dateren en die mij eerst in 1944 werden opgegeven. Gevonden zijn:

1. Balaenoptera acutorostrata, dwergvinvis, 3-1-'44 te Koog, Texel, dood aangespoeld. Lengte $\pm$ 7 m., geslacht onbekend. Een mooi wit baleintje werd mij opgezonden. Verder verloren gegaan. Door Russen in Duitse krijgsgevangenschap op Texel vertoevende, opgegeten! (Beter dan suikerbieten - Red.). Bovenkaak in de duinen bewaard voor het museum te Leiden. Vele baleinen zijn geroofd. Dit is ons 19de geval. Is in de N.R.C. dier dagen vermeld. Zie ook Zeepaard 1944 blz. 20. Geen afbeelding.
2. Balaenoptera physalus, gewone vinvis, 18-9-'44 op een zandbank in het Brouwershavense gat dood gevonden. Op 1 October aangespoeld, tegen de zeedijk tussen Scharendijke en Brouwershaven. Vandaar 3 Oct. weer weggespoeld naar een andere zandbank in het Brouwershavense gat en daar voorlopig blijven liggen. Op 1 Nov. gevonden op een der schorren bij Melissant, op Overflakkee; daar gebleven en afgespekt. Als maten werden opgegeven lengte $\pm$ 20 m., hoogte 2 m., breedte 5 m. Ligging op de rug, met gesloten bek. De borst voorzien van tegen de 100 plooien. Man. geslacht. Verloren gegaan en niet afgebeeld. In de N.R.C. van 27 Oct. 1944, avondblad, vermeld. Lengte en plooien aantal wijzen duidelijk op Balaenoptera physalus, onze 45ste voor zover bekend. Was sedert 1916 hier te lande niet aangetroffen.
3. Tursiops truncatus, tuimelaar, 3 gevallen.
 - A. De heer J.P. Strijbos gaf mij op, dat in de oudheidkamer van Purmerend een schedel van deze soort ligt, opgehaald uit een sloot, de Zeevang, daar in de buurt. Wanneer de schedel gevonden is, is niet precies bekend. Misschien dateert hij uit 1917, uit een watersnoodperiode. Dr. J.L. Postema, dierenarts te Purmerend, die met grote zorg waakt over genoemde oudheidkamer, heeft mij in April '44 bedoelde schedel laten zien. De tuimelaar moet indertijd vanuit de Zuiderzee in de Zeevang gekomen zijn. Van het geval is verder niets bekend.
 - B. Op 5-8-'37 (!) strandde een Tursiops op Terschelling, nadere plaats onbekend. Eerst in '44 opgegeven door J. Bremer, den Haag, Biol. cand. Lengte en geslacht ?? Geen foto. Vermeld in het archief van het Zeepaard. Slecht exemplaar en verloren gegaan.
 - C. Op 9-8-'43 kwam deze soort aan te Domburg. Lengte 2.70 m. Geslacht ? Geen foto. Verloren. Opgave van J. Bremer, uit archief Zeepaard, in 1944.
4. Phocaena phocaena, bruinvis. In het Zeepaard van Juni 1944, nr 5, staat op blz. 50, dat J. Viergever, Renesse, Schouwen, meldde dat er in de polder Nieuwerkerk, Duiveland op 23-3-'44 een phocaena verscheen, die met het inundatiewater door de sluis binnenkwam.

Van dit dier is later nooit meer iets vernomen. Op 1-10-'44 vond J. Viergever tussen Scharendijke en Renesse op 1,5 km (!) 7 dode Phocaenae, alle 1 m. en meer lang. Op zo'n kleine afstand, n.b. in October nog wel, is dit zeer veel. Het meest komt deze vorm in Juli en Augustus op onze kust terecht.

5. Delphinus delphis, gewone dolfijn, 1 geval. Op 28-5-'44 strandde een levende, vrouwelijke, 1.80 m. lange dolfijn aan de oever van de Westerschelde, ten Z. van Biezelinge op Zuid-Beveland. De heer B.J.J.R. Walrecht te Biezelinge heeft de schedel gered en daarbij gevonden, dat er in de bovenkaak, rechts en links achteraan 2 overvloedige tanden voorkwamen, totaal dus 4 en wel naast de nrs. 5 en 6 van achteren af. Op dezelfde plaats heeft bij deze soort in 1931 W.P. Pycraft, Londen, hetzelfde geconstateerd. De schedel had totaal 4 x +43 tanden. Ook A. Slaboer, Middelburg, gaf mij dit geval op. Verder ging dit exemplaar helaas verloren.

p.5

Geen afbeelding; niet zwanger.

Op + 1 Juli '44 zou op Schiermonnikoog een 12.5 m. lang zeedier zijn aangespoeld, uit welks bek Duitse soldaten tanden zouden hebben gebroken. Uitvoerige informaties door Dr. G. Junge en mij ingesteld leidden tot niets. De burgemeester meldde mij, dat er nergens van zo'n dier iets gevonden is. Dit geval vervalt dus uit de aard der zaak.

Resumerende hadden we dus in 1944:

1. Balaenoptera acutorostrata	1 ex.
2. B. physalus	1 ex.
3. Tursiops truncatus	3 ex.
4. Phocaena phocaena	8 ex.
5. Delphinus delphis	1 ex.

5 Soorten, 4 geslachten, 6 exemplaren en 8 Phocaenae, die steeds op onze kust zijn; als aangespoelde nrs. tellen deze 8 niet mede. Een slecht resultaat door het verbod van strandbetreding. In 1943 hadden wij, ook zonder de bruinvis, nog 12 strandingen, waaronder 9 tuimelaars, weer 1 Delphinus delphis en 2 Grampus arca. Het jaar 1942 gaf als 1944 ook 6 gevallen, weer zonder Phocaenae.

Van fossiele beenderen van Cetacea en Pinnipodia (Zeehonden enz.) werd in 1944 niets ontvangen. In de Levende Natuur einde 1943 - begin 1944 staan enige vervolgartikelen, met platen van ondergetekende, over alles wat er in ons land bekend is van + Odobenus (Trichechus) en + Alachtherium. Dit stuk is bedoeld als een aanvulling van de studie van L. Rutten, Utrecht, hierover uit 1907. Duidelijk blijkt nu de vooruitgang in 37 jaren.

In de bovengenoemde oudheidkamer van Purmerend bevinden zich ook skeletdelen van Balaena mysticetus, aflomstig van de oude walvisvaart en daar in de buurt gevonden. Zo ook een stuk onderkaak, een stuk humerus (opperarmbeen), een stuk met boorgaten er in voor het winnen van kneukolie, het oude geneesmiddel tegen reumatiek. In Purmerend was vroeger een traankokerij op een terrein, waar nu een

grote wasserij staat. Aldus lichtte Dr. Postema te Purmerend mij in April '44 in. Hij zal speciaal voortaan letten en laten letten op Balaena-vondsten.

In 1944 verloor ik door de dood twee trouwe melders van strandingen. In het voorjaar van 1944 sneuvelde in Rusland N.J. Beije uit Renesse, melder voor Schouwen. Zijn collecties kwamen aan de heer J. Viergever eveneens te Renesse.

In November 1944 overleed in Den Haag de heer J. Bremer, Biol. cand., medeoprichter van het Zeepaard.

In December 1944 is plotseling de melder J. Viergever uit Renesse weggevoerd met onbekende bestemming. Van hem is ook nu, 11-4-'45, nog niets naders bekend. (Even voor het afdrukken vernamen wij, dat hij thans weer te Serooskerke, Schouwen, woont. Red.).

In 1944 schreef Dr. G. Junge, Leiden, met ondergetekende een stuk over het eerste (en enige) optreden van Beluga, Delphinapterus leucas (witte walvis) in ons land. In 1944 schreef ondergetekende een artikel over 7 lintstaartbruinvissen van onze kust en ook een vervolg op zijn dissertatie t.w. hij beschreef de 168 strandingen hier na 1 Januari 1931 tot op 1 Januari 1945. Deze drie artikelen zullen nu de oorlog geëindigd is zo spoedig mogelijk uitkomen in de Zoöl. Mededelingen van Leiden. De fossiele Cetacea van Zuid-Limburg behandelde ondergetekende voor het Gedenkboek van Dr. P. Tesch van Januari 1944. Het leven van den Terschellinger Zeeman Jan Wever, 1835-1926, die o.a.

p.6

nog in 1860 en '61 de oude walvisvaart meemaakte nabij Spitsbergen, wordt in journaalvorm uitgegeven door ondergetekende. Het is geheel persklaar en bij den drukker. Ook het gedenkboek Tesch kan nu spoedig uitkomen. Voor 1945 beveelt ondergetekende zich zeer aan voor meldingen van Cetacea, zodra de omstandigheden dit veroorloven.

April 1945

Dr. A.B. van Deinse,
Nieuwe Binnenweg 149,
Rotterdam-C.

Het Zeepaard vol. 6 (=1946) pp. 18-20

56741

DE GESTRANDE NEDERLANDSCHE CETACEA VAN 1945, door Dr. A.B. van Deinse.

Het jaar 1945 heeft slechts bitter weinig opgeleverd, natuurlijk door de oorlogsomstandigheden. Gemeld werden slechts:

Tursiops truncatus, 2 expl.

Delphinus delphis, 2 expl.

Orcinus orca, 1 expl.

Phocaena phocaena, eenige expl. en van Phocaena phocaena, lintstaart 2 expl.

Balaena mysticetus, een aantal beenstukken uit den ouden tijd der Nederl. Walvischvaart werd gevonden.

Belangrijk is 1945 geweest omdat in dat jaar weer werd opgericht een comité om te trachten te komen tot de oprichting van een maatschappij voor de Walvischvaart in Amsterdam. 22-II-1946 is deze maatschappij inderdaad in Amsterdam gesticht met een kapitaal van f. 15.040.000,-. De directie berust bij de firma Vinke & Co., Gelderschekade 10, Amsterdam-C. Den 29-XII-'45 werd schrijver dezes aangezocht om op te treden als biologisch adviseur, wat hij aannam. In tal van couranten heeft men over onze nieuwe Nederlandsche Walvischvaart reeds een en ander kunnen lezen. In 1872 deden de Hollanders onder commandeur C.J. Bottemanne het laatst aan de vangst mede en nu, 74 jaar later, beginnen we weer. De eerste tocht zal in October 1946 beginnen en natuurlijk gericht zijn naar de Zuidelijke Poolzee, voor de vangst op vinwalvissen, *Balaenoptera*'s.

Tursiops truncatus. Op 11-I-1945 ontving ik bericht, dat op 29-XI-'44 aan het Noorderstrand van Vlieland een exemplaar aankwam van ongeveer 3.30 m. van onbekend geslacht. Het versche dier had een schot in den kop. Er is traan van gewonnen en de rest ging verloren.

Den 30-IX-1945 werd door den heer Van Gelderen, naar opgave van Dr. G. Junge, Leiden, een tuimelaar gevonden op Voorne, bij strandpaal 1. Het was een ong. 2.30 m. lang slecht exemplaar van onbekend geslacht. Boven 2 x 22 tanden en onder 2 x 19 tanden. Er is niets van gered. Verder van *Tursiops* niets in '45. In 1936 hadden we er 12 en in 1938 zelfs 17! Totaal zijn er tot en met 3-III-1946, 163 in ons land gevonden.

Delphinus delphis. Den 29-VII-1945 werden 2 manlijke dieren, beide jonge exemplaren, gevonden te Noordwijk aan Zee door mej. M. Bosma, Rotterdam. Zij lagen dicht bij elkaar. De eene was ong. 1 m. en de andere slechts 65 cm. lang. Geen foto en verloren gegaan. Totaal zijn er nu van deze soort 32 bekend tot op heden. In 1940 én in 1941 hadden wij er 6 op onze kust.

Orcinus orca. Op 8-VII-1945 werd even benoorden Noordwijk aan Zee een orca gevonden van een kleine 6 m. lengte, opgemerkt door de heren G. Bos, B. Brakel en T. Mulder. Het dier verkeerde in zeer slechte staat; geslacht onbekend, geen foto. In de bek 4 x 12 tanden. Een wervel en de linker onderkaakhelft kwamen in Leiden. Verder verloren gegaan.

Phocaena phocaena. Op Texel waren in 1945 gave bruinvissen f. 20,- - f. 50,- per stuk waard aan traan voor de zeepbereiding! Den 20-VIII-1945 vond ik te Bergen aan Zee een *Phocaena* van 1.30 m.; de eerste na 6 jaar onderbreking door den oorlog.

Phocaena phocaena lintstaart. Den 26-VIII-1945 vond A.v.d. Most van Spijk, Haarlem, te Noordwijk aan Zee een vergaan wijfje van 1.86 m. met twee staartlinten resp. l. 36 en r. 24 cm. lang. Te Leiden bewaard in het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie. Dit is nu de 8e lintstaart in ons land aangetroffen. Nummer 9, tot op heden de laatste, werd 20-X-1945 gevonden tusschen Renesse-Scharendijke, Schouwen door den heer J. Viergever. Manlijk geslacht, 1.22 m. lang. Het r. lint was 45 cm. en het l. dito mat 34 cm. Is door den heer Viergever bewaard.

Balaena mysticetus. Dr.J.L.Postema te Purmerend was zo goed mij een groot aantal beenstukken van deze soort te melden uit de omstreken, vooral onderkaaksdeelen en wervels, nu in de oudheidskamer te Purmerend bewaard.

In October, November en December 1945 is in Amsterdam, Stadhouderskade 40 een tentoonstelling geweest van allerlei betreffende de oude Nederlandsche Walvischvaart, in elkaar gezet door den heer Th.Mol en zijn helpers. De uitstalling ging uit van het Nederlandsch Openlucht-

p.20

museum, afd. Amsterdam. O.a. waren te zien de origineele bouwteekeningen van de oude traanputten in de drie Groenlandsche Pakhuizen te Amsterdam, die nog steeds bestaan.

Den 20-XI-1945 was er te London een internationale "Whalingconference" waar ons land voor het eerst bij vertegenwoordigd was, met het oog op onze nieuwe deelname aan de walvischvangst. Duitschland en Japan doen voortaan aan de vangst niet meer mede en wij nemen een deel van hun plaats in. Bovenstaande gegevens worden ook bewaard in het Zoölogisch Museum te Amsterdam, Artis, onder beheer van Prof.Dr.L.F.de Beaufort.

In 1945 kwam uit van schrijver dezès een stukje over "De fossiele Cetacea van Limburg", Gedenkboek Dr.Ir.P.Tesch, Verh.Geol.-Mijnbouwk.Genootsch.voor Nederland en Koloniën, Geol. serie deel XIV.

In de Zoöl.Meded., uitgegeven vanwege het Rijksmuseum v.Nat.Hist. te Leiden verscheen van mijn hand in deel XXV, 1945, "de Staart der Cetacea en eenige gevallen van lintvormige staarten bij Phocaena phocaena (L.).

In hetzelfde tijdschrift, deel XXVI, zal weldra uitkomen een stuk over "De recente Cetacea van Nederland van 1931 tot en met 1944, van schrijver dezès, een voortzetting van mijn proefschrift van 1931. Dit laatste boek is helaas reeds eenige jaren uitverkocht. Van deze artikelen zijn tot mijn spijt niet genoeg overdrukken voorhanden om die te kunnen uitdelen. In het Rijksmuseum voor Nat.Hist. te Leiden zijn zij steeds te raadplegen.

Ik eindig dit verslag met mijn hartelijken dank uit te spreken voor de steeds ondervonden hulp en ik blijf mij altijd gaarne aanbevelen houden voor meldingen van onze Cetacea.

DE NEDERLANDSE CETACEA VAN 1946. (door Dr. A.B.v.Deinse).

Balaena mysticetus. Gemeld werden delen van onderkaken van de oude Ned. walvisvaarders afkomstig. Te Rotterdam kwam bij het puinruimen een mooi gaaf linkerschouderblad voor de dag met het jaartal 1688, dat vroeger als uithangbord diende. Het is in het Erasmiaans Gymnasium te Rotterdam bewaard. Op 1 meter diepte werd te Wageningen bij

p.7

het herstel van een huis de rechter bulla (benige bekleding van de centrale wand van de trommelholte; Red.) die lateraal geschonden, maar verder gaaf was, gevonden.

Het wordt door de eigenaar bewaard. De maten zijn: 16-11-8 cm., en het gewicht 1050 gram. Het werd gehouden voor 200.000 jaar oud!, maar is uit de 17e of 18e eeuw na Christus!

(Moderne Nederlandse Walvisvaarders. Op 22-2-'46 werd de Ned.Mij voor de W.v.v. opgericht te Amsterdam, met als adres: A.Warnderink Vinke & Co, Amsterdam, Gelderschekade 10. Op 27-10-'46 ging ons eerste w.v.schip, de "Willem Barendsz" met zijn jagers naar de Zuidpoolzee en begon midden Dec.'46 de jacht, die duurde tot 8/4-'47 en 770 walvissen opleverde in 3 soorten. (zie verder 't verslag over 1947)).

Tursiops truncatus (Tuimelaar).

1. Den Oever, Wieringen: gesl. (?), "Middelmatige grootte", 15-16/9-'45. Zie Zeepaard No.2 - 1946, blz.2.
2. Ten Z.van Zandvoort: gesl. (?), ca. 3 M., 27/8-'46 bij paal 69.
3. Den Helder: gesl. (?), 1.35 M., 14/8-'46 gevangen. Nu in het Rijksmuseum voor Nat.Hist. te Leiden.
4. Zandvoort: Mannetje, ca. 3 M., 1/9-'46, bij paal 68.
5. Zandvoort: gesl. (?), ca. 3.10 M., 5/9-'46. Verloren.
6. Noordwijk a/zee: gesl. (?), ca. 3.50 M., ca. 10/9-'46.
7. Terschelling: gesl. (?), lengte (?), 9/8-'46.
Zie het Zeepaard 26/11-'46, No.4, Blz.9.
8. Ten N.v.Scheveningen: gesl. (?), 1.30 M. Geen datum.
Zie Zeepaard '46, No.4, Blz.9.

Delphinus delphis (Dolfijn).

1. Texel, paal 12-13: gesl. (?), ca. 1.90 M., Aug.'46. Een foto ontving ik van de vinder.
2. Serooskerke: gesl. vrouw. (?), 1.90 M., eind Juli '46. In zeer slechte toestand aangetroffen door J.Viergever.
3. Noordwijk a.Z.: Mannetje, 1.25 M., 4/8-'46. De kop is in het Museum te Leiden.
4. Terschelling, paal 4: gesl. (?), ruim 2 M., 8/8-'46. De halve l.-onderkaak is in Leiden (G.A.Brouwer, Bilthoven).
5. Terschelling, paal 21: Mannetje, "klein", 19/8-'46. Een mooi gaaf exemplaar dat verloren is gegaan. (G.A.Brouwer).
6. Helder-Huisduinen: Mannetje, 1.69 M., 20/10-'46. (Dr.J.Verwey, Den Helder).
7. Hondsbosse Zeewering: Mannetje, ca. 1.50 M., 11/8-'46 (M.A.Vicari, Rotterdam).

Phocaena phocaena (Bruinvis).

Vele exemplaren van allerlei plaatsen.

1. Lintstaart Phocaena, Westerschouwen, vrouw. 1.40 M., 6/10-'46.
De linten waren 40 cm lang en $1\frac{1}{2}$ cm breed. Dit was de 11de vondst op onze kust, terwijl hij in Engeland nog nooit gezien is. Een foto ontving ik van J.Viergever van dit ex.
 2. Lintstaart Phocaena, van Katwijk-Wassenaarse Slag.
Gesl. (?), 1.25 M., 2 linten van 60 cm., Nov.'36 (A.W.Lecourt, Leiden, 10 jaar te laat opgegeven).
- Op 16/6-'45 zag G.Bos, Haarlem op 't strand bij Bloemendaal een bevalling van Phocaena. Moeder en jong dood, maar vers nog.

Hyperoödon rostratus (butskop).

De 13de vondst van onze kust werd gemeld op 5/10-'46; Hallum, Friesland, ten Z.v.Nes op Ameland. Het dier was ca. 7.50 M. lang en een mannetje. Het skelet is in Leiden.

Mesoplodon bidens (spitssnuitdolfijn).

21/3-'46 vond D.Bakker, Goes op N.Beveland aan 't Veerse Gat ten W. v.Kammerland beenderen van deze soort, die in Leiden gedetermineerd werden. Het geslacht is (?), lengte (?). Verder is er ook niets van bekend. Het strandde niet in '46 aan, maar in de oorlog ('40-'45) en werd niet opgemerkt daar de bevolking geëvacueerd was en de Duitsers het dier lieten liggen. In Leiden kwamen van het dier de onderkaak en de tanden, 2 stukken tongbeen, 6 andere wervels, alle halswervels, voldoende voor de determinatie. Verder werd ook niets gevonden. Het was pas de zesde van onze kust.

In 1946 spoelden dus in totaal 19 dieren aan, de Phocaena's buiten beschouwing gelaten, behalve de Lintstaarten. Er werden geen fossiele botten van Cetacea gemeld.

In 1946 verscheen aan litteratuur:

1. Report on Cetacea No.12, Brit.Mus.N.H., Londen, F.C.Fraser.
2. Naar Groenland met de Frankenvaal, H.Mooy, Wereldbibliotheek, Amsterdam, 2e druk.
3. Journaal van Jan Wever van Terschelling, ingeleid door A.B. v. Deïnse. Uitg. A.A.N.Stols, Den Haag.
4. De recente Cetacea van Nederland van 1931 t/m 1944, door A.B. v.Deïnse. In Zool.Med.XXVI, 1946, 70 blz. met 3 grafieken en 1 kaartje. Uitg. Brill., Leiden.
5. Over Delphinapterus leucas op de Nederl.kust aangetroffen, door Dr.G.C.A.Junge en Dr.A.B.v.Deïnse,

verschenen in Zoöl.Med., deel XXV.

6. De staart der Cetacea en enige gevallen van lintstaarten bij Phocaena phocaena L., door A.B.van Deïnse, verschenen in Zool. Med., deel XXV.
7. De fossiele Cetacea van Limburg, door Dr. A.B.v.Deïnse, verschenen in het Gedenkboek Dr.Ir.P.Tesch, 1945, blz.147, Mouton & Co, den Haag, 10 blz. en 1 plaat. Verhandel.Geol.Mijnbouw. Genootschap, Geol.serie, deel XIV.

56744

DE NEDERLANDSE CETACEA VAN 1947 (Door Dr. A.B.v.Deinse)

Tursiops truncatus, Tuimelaar

1. Terschelling, mann. 3.47 M.lang. Het skelet wordt in Leeuwarden bewaard. De vondst is van Sept.'46, maar pas op 25-1-'47 gemeld.
2. Oostvoorne, mann. van 2.77 M. lang, 7-6-'47. Verdwenen.
3. Zoutelande, vr. van 1.90 M. lang, 3-6-'47. Verdwenen.
4. Terschelling, mann. van 3.58 M. lang, 25-5-'47. Verdwenen.
5. Kijkduin-H.v.Holland, vr. van 1.75 M. lang, 10-6-'47.
6. Terschelling, gesl.? 3.20 M.lang, 1e helft van Juli. Ook verdwenen
7. Wijk aan Zee, gesl.? 1.50 M.lang, 14-9-'47. Skelet is in het Museum van de "Tonijn" te Assumburg, Heemskerk.
8. Terheide, gesl.? 2.50 M.lang, 12-7-'47. Verdwenen.
9. Noordwijk aan Zee, gesl.? 1.82 M.lang, 15-11-'47. Verdwenen.
10. Noordwijk aan Zee, gesl.? 1.60 M.lang, 7-12-'47. Verdwenen.

Mesoplodon bidens, Spitssnuitdolfijn

1. Texel, gesl.vr., 5.30 M.lang, 16-7-'47. Het skelet is te Den Burg, Texel.
2. Texel, gesl.vr., 5.30 M.lang, 16-7-'47. Het skelet is te Leiden in het Rijksmuseum Nat.Historie.

Deze twee dieren hadden geen bekkenresten. Het zijn de nrs. 7 en 8 voor ons land, voor zover bekend sedert 800. Twee Mesoplodons tegelijk zijn hier nooit eerder voorgekomen en 16-7 is zeer vroeg in het jaar voor deze September-soort.

Delphinus delphis, Dolfijn

1. Den Helder, mann., 2.20 M.lang, 24-7-'47. In het Zoöl.Station.
2. Wassenaarse Slag, gesl.? 1.20 M.lang, 28-9-'47. Verloren.
3. Terschelling, mann., 2.25 M.lang, 11-11-'47. In het Rijksmuseum te Leiden.

Met deze warme en zeer lange zomer van 1947 had ik meer meldingen van deze soort verwacht.

p.24

Phocaena phocaena, Bruinvis

1. Vermeld van diverse plaatsen, velen zijn echter verloren gegaan.
2. Noordwijk aan Zee, een Lintstaart van onbekend geslacht en lengte. De staart is in Leiden. Dit is No.12 uit ons land bekend, terwijl hij in Engeland nog nooit is gezien!

Orcinus orca, Orka

1. Schiermonnikoog, gesl. mann., 5.78 M.lang, 24-12-'47. Het skelet is in het Rijksmuseum te Leiden.

Diverse aantekeningen.

De twee tentoonstellingen over "Walvissen en Walvisvaart", resp. te Amsterdam en Den Haag in 1947 trokken veel bezoek. De vondsten van de "Willem Barendsz" tijdens de vaart 1946-1947 waren:

Balaenoptera nusculus	401 exemplaren
Balaenoptera physalus	354 exemplaren
Physeter macrocephalus	15 exemplaren

Totaal dus 770 exemplaren

DE NEDERLANDSE CETACEA VAN 1948 door Dr. A.B.v.Deinse

In 1948 zijn in ons land opgemerkt en gemeld de volgende gevallen:

1. Physeter macrocephalus, Potvis, 2 zeer oude, niet fossiele, beenstukken.
2. Phocaena phocaena, Bruinvis, zeer vele gevallen, waaronder 1 lintstaart, de 13de in ons land gevonden sedert 1934.
3. Delphinus delphis, echte Dolfijn, 4 gevallen.
4. Tursiops truncatus, Tuimelaar, 10 gevallen.

Dus 4 geslachten en 4 soorten, ons normale aantal. Voorts zijn er in de Needsche Berg, Neede, Gelderland, fossiele walvisbeenderen gevonden, vooral wervels, in het Boven-Mioceen. Zij worden bewaard in het Museum voor Geologie en Mineralogie te Leiden.

Verder zijn er (zullen er) verschenen (verschijnen) 5 nieuwe boeken over Cetacea en de walvisvangst.

Op 27-8-'48 zijn er door de Gemeenteraad van Hoorn, op voorstel van Burgemeester Mr.H.C.Leemhorst, met medewerking van mij, aan 3 nieuwe straten namen gegeven in verband met de oude - en de moderne Ned. walvisvaart. Het zijn de commandeur Ravenstraat, de Spitsbergenstraat en de Willem Barendszstraat. Raven was een bekend commandeur in de 17de eeuw, varende voor de Kamer van Hoorn van de Noordsche Compagnie. Zijn schip heette "Spitsbergen". De naam Willem Barendsz is genoegzaam bekend.

1. Physeter, potvis. In April 1948 zijn er te Sas van Gent, Zeeuws-Vlaanderen, 2 walvisbeenderen gevonden bij diep graafwerk. Het bleken te zijn een humerus en een erbij behorende ulna van een potvis, een mann.dier van ca. 18 M. lengte, dat er zeer lang geleden aangekomen is. De 2 fragmenten berusten op het Museum voor Geologie en Mineralogie te Leiden. De Heer G.Kortenbout van der Sluys te Leiden en ik determineerden beide stukken. In de 16de eeuw stond Sas van Gent in open verbinding via Zwin en Braakman met de Noordzee. Van 1577 zijn van de Westerschelde 5 potvisstrandingen bekend en van 1603 nog één nabij Antwerpen. Zeer waarschijnlijk zijn de 2 stukken van Sas van Gent uit die tijd. Zoals men weet zijn er in 1937 2 potvissen geweest nabij Terneuzen, waarvan de skeletten in het Rijksmuseum voor Nat. Hist. te Leiden zijn. Later hoop ik elders nader in te gaan op de vondst van Sas van Gent.
2. Phocaena, bruinvis. De enige lintstaartbruinvis van 1948 is in Juli gevonden op Schouwen bezuiden paal 4, door de Heer J.H. Stock te Amsterdam.

p.33

Zonder staart was het dier 60 cm. lang, dus pas geboren, terwijl de linten 22 en 20,5 cm. lang waren. De Heer J.Viergever te Serooskerke heeft de abnormale staart bewaard. Dit is onze 13de lintstaart. In Engeland en in N.Amerika (USA) is deze afwijking nooit gevonden en van elders zijn geen gevallen bekend. De Heer P.Leenhouts te Scheveningen was zo goed mij een groot aantal

Phocaenæ te melden, t.w. uit 1945 16 stuks, uit 1947 8 en uit 1948 65 dieren. Deze 65 van 1948 gevoegd bij de 8, die ik van andere zijden vernam, maken 73 exemplaren voor 1948. Vijf dieren waren 1.60 M.lang, terwijl de rest daaronder bleef. Bijna 10% waren neonati. Interessant is, dat de Heer F.Lodeisen te Zandvoort een pasgeborene vond van 80 cm. op 4-7-'48, terwijl de Heer H.Krug te Katwijk a.Z. er één vond van 80 cm. op 3-11-'48. Van twee even lange, en wel ongeveer even oude dieren, loopt dus de datum van vondst juist 4 maanden uiteen. Nu weten wij niet, hoe lang de dieren op het strand gelegen hebben, maar in ieder geval lopen toch de data van geboorte ver uiteen. Als steeds werden verreweg de meeste dieren gevonden in de zomermaanden.

3. Delphinus, dolfijn. Het jaar 1948 is reeds het zesde jaar, waarin, achter elkaar, steeds dit geslacht bij ons werd gevonden. Totaal zijn er nu reeds 46 bekend. Vóór 30 jaar, in 1918, was er één geval op onze kust geconstateerd, waarvan het jaartal niet bekend is. In 1948 kwamen aan:

- a) 8-2-'48, gesl. ?, ca 2 M., Rozenburg, gevonden door de Heer K.V.Bulck, R'dam.
- b) 16-17-5-'48, gesl. ?, lengte ?, Terschelling, een skelet ervan. Gevonden door de Heer B.v.Huissteden.
- c) 6-9-'48, gesl. ?, 0.98 M., Callantsoog, paal 18. Gevonden door de Heren H.Leys en K.Swennen.
- d) 25-9-'48, vrouw., 1.90 M., Huisduinen, paal 4. Gevonden door de Heer K.Swennen.

4. Tursiops, tuimelaar. In 1948 werden 10 vondsten gemeld. In 1947 waren het er ook 10. Totaal zijn er tot nu toe reeds 191 dieren geregistreerd, terwijl No.1 op het jaar 1818 staat. Na '21 is dit geslacht hier steeds gevonden, meest in vrij groot of groot aantal. De gevallen van '48 zijn:

- a) 26-6-'48, gesl. ?, ca. 2½ M., Sciermonnikoog, paal 2. Gevonden door de Heer J.E.Hoekstra, aldaar, die 4 foto's maakte. Op één daarvan zijn zeer fraai een aantal // lopende lidtekens, kras-sen te zien, veroorzaakt door het gebit van een vijandelijke soortge-

noot. Deze gevechtsskrassen zijn sedert 1922 enige malen bij Tursiops gevonden.

- b) 17-4-'48, 3.25 M., gesl. ?, Terschelling, paal 6. Gevonden door de Heer C.S.Zorgdrager, Formerum, aldaar.
- c) 26-9-'48, ca. 3 M., mann., Noordwijk a.Zee, paal 80. Gevonden door de Heer A.W.Lacourt, Leiden en Mej. M.A.Vicari, Leiden.
- d) 16-7-'48, gesl. ?, lengte ?, Noordwijk a.Zee. Schedel in R.Mus.Nat.Hist. te Leiden.
- e) 22-9-'48, lengte ?, gesl. ?, Noordwijk a.Zee. Schedel in R.Mus.Nat.Hist. te Leiden.
- f) 23-9-'48, gesl. ?, lengte ?, Wassenaarse Slag - Katwijk a.Zee. Gehele skelet in R.M.N.H. te Leiden.
- g) 23-9-'48, gesl. ?, lengte ?, Noordwijk a.Zee. 5 Wervels in R.M.N.H. te Leiden.

- h) 12-7-'47, ca. 2½ M., gesl. ?. Terheide. Gevonden door de Heer A. Bloklander; pas in Dec. '48 gemeld.
- i) 6-1-'48, 1.25 M., gesl. ?, Noordwijk a.Zee-Noordwijkerhout. Gevonden door de Heer J. Lucas.
- j) 29-5-'48, vrouw, 2.04 M., Petten. Gevonden door de Heer K. Swennen.

De nieuwe litteratuur, die in 1948 is verschenen, bestaat uit:

1. "Op Zuidervvaart" van Ommanney, die enige "discovery"-expedities meemaakte. In 't Engels en in 't Nederlands verschenen. Prijs f. 6,50. Uitgave: H. ten Brink, Meppel.
2. In Noorduy'n's wetenschapp. reeks komt eerlangs een boek uit over de walvisvaart van Dr. W. Vervoort, Leiden, die de 1ste en 2de expeditie met ons schip "Willem Barendsz" meemaakte.
3. In "Hobby" van Juli 1948 staat 'n stuk met fraaie platen over de oude walvisvaart van ons land. De schrijver is Th. Mol, ambtenaar b/h Openluchtmuseum te Arnhem.
4. "Pro Natura" is een nieuw blad, gewijd aan natuurbescherming. In het nummer van Aug. '48 staat een artikel met 11 mooie platen over Cetacea; ook over onze "Willem Barendsz"-tochten. 'n Zwitserse uitgave.
5. "Logbook for Grace" door Dr. R.C. Murphy, over Z. Georgië in 1913. Whaling-story. Uitgave: R. Halle, London.

De "Willem Barendsz" ving op z'n tweede reis van 4 Oct. '47 - Mei '48 in totaal 1290 walvissen, t.w.:

<u>Balaenoptera musculus</u> (Blauwe vinvis):	331 exx
<u>Balaenoptera physalus</u> (Gewone vinvis):	826 exx
<u>Physeter macrocephalus</u> (Potvis)	: 133 exx.

p.35

Op de eerste reis in 1946-1947 was de vangst 764 dieren. Voor 1948-1949 is het juiste getal nog niet gepubliceerd, maar het is zeker boven de 1290 van de tweede reis. In October 1949 zal nu de vierde reis volgen.

Dit verslag is, enigszins verkort, ook gezonden aan:

1. Het Zoölogisch Museum te Amsterdam, Plantage Middenlaan 53, Artis.
2. The British Museum, Natural History, Cromwell Road, South-Kensington, London S.W.7.
3. The United States National Museum, division of mammals, Washington, 25 D.C.

Hiermede ben ik aan het einde van het verslag over de Cetacea van 1948, in ons land gevonden. De medewerkers en helpers worden zeer bedankt voor hun onmisbare hulp. Ik blijf mij gaarne aanbevelen voor berichten, foto's en/of toezending van materiaal, hetgeen natuurlijk, desgewenst, teruggezonden wordt.

Dr. A.B. van Deinse
Nieuwe Binnenweg 149
Rotterdam, tel.: 36615

HET WALVISSENNIEUWS VAN 1949

56748

door Dr A.B. van Deinse
(West-Sidelinge 68, Rotterdam)

Het voor-vorige jaar is gunstig geweest door ontvangen bevestigingen van ervaringen van vroegere jaren en door een paar lang niet alledaagse vondsten in ons land. In de 35 jaar, dat ik nu dit werk doe, komt duidelijk naar voren, dat bruinvissen, tuimelaars en ook dolfijnen ieder jaar worden opgemerkt, terwijl tevens telkenjare er een of twee verrassingen komen van de zeldzame of zeer zeldzame dieren. In 1949 werden hier te lande opgemerkt 5 geslachten en 5 soorten van Cetacea. Te weten:

1. Bruinvis, Phocaena phocaena, zeer talrijk, waaronder 3 lintstaarten, resp. nr. 14, 15 en 16.
2. Spitssnuitdolfijn, Mesoplodon bidens, 1 geval, Zoutelande, Walcheren.
3. Tuimelaar, Tursiops truncatus, 10 gevallen.
4. Dolfijn, Delphinus delphis, 4 gevallen.
5. Californische Grijze Walvis, Eschrichtius gibbosus, 1 geval uit overoude tijd. Dit is de grote zeldzaamheid van 1949, aangezien deze vondst pas de vierde is in Nederland en de achtste in Europa.

Verder zijn er een paar opgaven binnengekomen van gevonden beeststukken van de Groenlandse Walvis, Balaena mysticetus, die ons terugvoeren naar de tijd van de oude Nederlandse walvisvaart. Tenslotte zijn er meldingen van fossiele Cetacea beenderen uit Groenlo, Neede en de Oosterschelde.

1. Phocaena phocaena.

Een groot aantal exemplaren werden mij opgegeven, o.a. door de heren P.Leenhouts, Dr A.G.M.Liernur, C.Zorgdrager, J.H.Stock, G.J.Ribbink en H.L.Kortekaas. Aangezien in ons land, vooral in de zomermaanden, zeer veel dieren worden gevonden, is het niet nodig die alle een voor een te behandelen. De exemplaren, die afwijkingen vertoonden, moeten natuurlijk wel speciaal worden genoemd.

Op 13 Maart 1949 vond G.J.Ribbink de 14de lintstaartbruinvis te Noordwijk a.Zee. Het was een ♂ dier van ongeveer 1.20 m. lang. De beide staartlinten waren 25 en 6,5 cm lang. Het staartstuk met de beide linten ontving ik voor het Kabinet van het Erasmiaans Gymnasium. De rest van de bruinvis was

p.24

slecht en de kop ontbrak. Over de wijze van het ontstaan van de lintstaart verkeren we nog in het onzekere.

De Heer J.Lucas meldde mij in 1949 een lintstaart, nr. 15 van onze kust, van 20 September 1948, gevonden door hem bij Noordwijk a.Zee. De in slechte staat zijnde bruinvis was 1.45 m. lang. De linten waren beide ongeveer 25 cm lang. Het staartstuk met de linten werd helaas niet bewaard.

Op 27 November 1949 vond de Heer J.H.Stock het 16de geval aan het strand te Bloemendaal. Een ♀ dier, 1.49 m. lang. Lengte linkerkant 11 cm. Rechts ontbrak het lint. Bewaard in het Zoölogisch Museum te Amsterdam.

Dit zijn dan de drie lintstaarten van 1949.

In Juli 1949 werd op de Bosplaat van Terschelling een volwassen ♀ dier gevonden, dood dat juist een jong baarde. Beide dieren gingen verloren.

De 13de Augustus werd op Terschelling, tussen paal 14 en 15, een witte Phocaena gevonden, die in vrij slechte staat was. Vinder Dr. A.G.M.Liernur, Lies. Het is niet geheel zeker, dat dit exemplaar een albino was. Weliswaar zijn onmiskenbare albino's van de bruinvis bekend, maar het kan voorkomen, dat het dier geheel wit is door loslaten van de zwarte opperhuid en dat heeft met albinisme niets te maken. Men vergelijk hiervoor het "Gedenkboek Dr. Jac.P.Thijssse", speciaal nummer van "De Levende Natuur", 25 Juli 1935, p.113-117.

De Heer Th.A.van der Laan zag op 29 Januari 1949 te IJmuiden een grote school Phocaenae in zee. Dit is merkwaardig, omdat in Januari, door de trek, meestal slechts weinig dieren in de Noordzee voorkomen.

2. Mesoplodon bidens.

Omstreeks 16 September 1949 werd te Zoutelande, Walcheren, bij paal 24, dit zeldzame dier gevonden, een ♂ exemplaar van 4.60 m. lengte. De Heren P.J.v.Damme, J.Viergever, J.C.H.Adelink, F.Mervel en Prof.Dr H.Boschma hebben bericht gezonden. Het complete skelet is nu te Leiden in het Rijksmuseum voor Natuurlijke Historie. In verschillende kranten is deze vondst vermeld. Het is onze 9de Mesoplodon, voor zover bekend is.

3. Tursiops truncatus.

Op 6 Februari 1949 zagen A.C.van Bruggen en J.P.Scherft 4 tuimelaars in zee, bij de monding van het Verversingskanaal, Scheveningen. Op grond van de forse rugvinnen en de lengte, meer

p.25

dan 2 m., menen de waarnemers te moeten besluiten tot deze soort. Men vergelijk "De Levende Natuur", Maart 1949, jaarg.52, afl.3, p.59. Als strandingsgevallen tellen deze dieren niet mede; dat het tuimelaars waren, lijkt ook mij zeer waarschijnlijk.

De Heer H.L.Kortekaas meldde in 1949 een tuimelaar op 9 November 1941 door hem gevonden te Katwijk a.Zee. Van lengte en geslacht is niets bekend. De vinder heeft er 19 tanden van $\pm$ 2 cm. lang, waarvan mij een tekening werd gezonden.

Op 10 Sept. 1949 vond de Heer F.Niesen 4 km. bezuiden Zandvoort, bij paal 71, een jonge, 1,38 m. lange tuimelaar, waarvan ik een foto en bericht ontving. Tandens slechts ten dele doorgebroken; de meeste zaten nog in het tandvlees.

Op 18 Sept. 1949 vond H.L.Kortekaas tussen paal 88-89, Wassenaaarse slag, een exemplaar van deze soort van 1,40 m. De meeste tanden nog niet doorgebroken. Aantal tanden 4 x ongeveer 20 stuks. Schets van de kop en van een tand ontvangen. Zeer wijde, open pulpaholte.

Begin Augustus 1949 vond de Heer M.Bruins Slot bij paal 19 in het ZW van Texel een tuimelaar, waarvan twee tanden werden meegenomen en aan mij afgestaan. Lengte van het in slechte staat zijnde dier ongeveer 1.70 m. De twee tanden vertonen de afwijking, dat aan de puntige kroon alle email is afgesleten en dat dus de gele dentine, tandbeen, geheel zichtbaar is geworden. Zo sterk als hier het geval is, komt bij Tursiops maar zelden voor. Een aanduiding bij deze afslijting ziet men bij dit geslacht wel eens meer. Hetzelfde verschijnsel komt een enkele maal voor bij potvistanden.

De Heer Leenhouts meldde mij nog in 1949 uit het C.S. de volgende 6 gevallen:

Tursiops, 20 Juli 1948, Terschelling, paal 18-20, gevonden door N.v.d.Lee. Geslacht en lengte helaas onbekend.

Tursiops, 20 Sept. 1948, Noordwijk-Noordwijkerhout, een jong dier, nog zonder tanden, lang 1,5 m. Geslacht onbekend, gevonden door J.Lucas.

Idem, 21 Sept. 1948, Wassenaaarse slag, een dier van ongeveer 2 m. geslacht onbekend, gevonden door J.Lucas.

Idem, 5 Mei 1949, Helderse Zeedijk, een ex. van 3.10 m. Geslacht onbekend, gevonden door K.Swennen.

Idem, 21 Aug. 1949, Wijk aan Zee, een dier van ongeveer 2,5 m. Geslacht onbekend, gevonden door G.Spaink.

Idem, 7 Dec. 1949, Noordwijkerhout, een ex. van 1.60 m. gevonden door J.Lucas, geslacht onbekend.

p.26

Dit zijn dan de 10 Tursiops truncatus, die in 1949 ter mijner kennis kwamen.

4. Delphinus delphis.

27 Juli 1949 vond de fam. Kooreman uit Gorkum op het strand van Walcheren, bij Oostkapelle, een 1 m. lange Dolfijn. Geslacht onbekend. De lengte en de zeer lange, spitse snuit, voorzien van vele zeer kleine, zeer scherpe tanden wijzen duidelijk op deze soort. Helaas spoelde het dier zeer spoedig weer weg.

Op 7 Aug. 1949 vond H.L.Kortekaas tussen paal 94-95, Scheveningen-Wassenaaarse slag een 1.35 m. lang voorwerp, met totaal ongeveer 185 tanden. Ik ontving een tekening en de beschadigde schedel met tanden en 2 staartwervels werden door Kortekaas meegenomen. Geslacht onbekend.

De Heer Leenhouts meldde nog, dat in begin Juni 1949 op Texel paal 18, een ongeveer 1,5 m. lang dier gevonden werd door A. Mulder. Verloren gegaan.

Eveneens door A.Mulder werd op 28 Augustus 1949 een dolfijn gevonden te Wijk aan Zee, paal 47-48, lengte 1,5 m. Geslacht onbekend, eveneens verloren gegaan.

5. Eschrichtius gibbosus.

In 1935 werd bij Slootdorp, Wieringermeerpolder, het eerste voorbeeld van dit dier, een baleinwalvis, gevonden en gedetermineerd aan een aantal beenstukken door dr. G.C.A. Junge en mij. Zie "Temminckia", vol. II, 1937, Rijks Museum van Natuurlijke Historie, Leiden. Hiermede doende, vonden we in genoemd museum nog twee schedels van deze soort, afkomstig uit IJmuiden en binnengekomen in 1879 en 1916.

Tevoren waren deze schedels nog niet gedetermineerd, laat staan bewerkt. De vondsten van Eschrichtius van 1879, 1916 en 1935 vatten wij samen in bovengenoemde publicatie.

In 1949 ontving ik, opgestuurd door de Rijksdienst van Oudheidkundig bodemonderzoek uit Schokland, een aantal beenstukken van walvissen uit de Wieringermeerpolder en de N.O. polder. Daarbij was een zeer gave l.onderkaakhelft van Eschrichtius, in 1932 gevonden door ir. G. Harmsen. Dit is dus de vierde vondst in ons land. Er zijn dus nu 2 ex. bekend uit IJmuiden, 1879 en 1916 en ook 2 uit de Wieringermeerpolder, 1932 en 1935. De l.onderkaakhelft van het dier van 1932 is eigendom van het Museum te Schokland. De resten van de dieren van 1879, 1916 en 1935 berusten in Leiden. Over de onderkaak van 1932, eerst her-

p.27

kend in 1949, hoop ik nog nader te publiceren. Dit laatste, vierde geval voor ons land, is de achste in Europa, zodat we hier zeker met een zeer zeldzaam stuk te doen hebben.

Balaena mysticetus.

In Febr. 1949 werd bij graafwerk aan de Katwijksche weg te Wassenaar het achterste deel van een rechter onderkaakhelft van Balaena gevonden, lang 1 m., breed 65 cm. Het fragment is nabij café "de Schulpweg" in een vitrine geplaatst als bezienswaardigheid.

In Maart 1949 ontving het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden 8 staartwervels van Balaena, opgedolven te Den IJp, bij Oostzaan. De wervels gelijken op kaasjes en zijn als de onderkaakhelft van hierboven, herinneringen aan de tijd van de Nederlandse walvisvangst in de 17de en de 18de eeuw. Dergelijke stukken worden vrijwel elk jaar opgemerkt.

Fossiele Cetacea.

Ontvangen werden 5 meldingen uit Neede, Groenlo en de O. Schelde, resp. uit Boven Mioceen, Boven Mioceen en Pliocene. De Heer J. v. d. Meulen, Delft, vond in Aug. 1948 te Neede een compleet, groot, driedelig rotsbeen, welk stuk ik ten geschenke ontving met nog een paar andere delen, o.a. een wervel van een uitgestorven soort walvis. Het rotsbeen was van een fossiele baleinwalvis afkomstig en dergelijke stukken hebben wij in ons land bijna niet.

Uit de O. Schelde viste Jhr. dr. H. L. van Vierssen Trip, Chirurg te Apeldoorn, in Juli 1949 een grote walviswervel op, geheel versteend, met helaas afgebroken uitsteeksels. Dit stuk is waarschijnlijk uit het Pliocene en wordt door de vinder bewaard.

In Sept. of Oct.1949 kreeg de Heer H.Wisselink te Eibergen een prachtige gave opperarm, humerus, in handen, gevonden te Neede. De lengte was 28 cm, omvang van het smalste deel, in het midden, 30 cm. Ik ontving een goede schets ervan en zag het stuk later in het Museum te Enschedé. Zeker afkomstig van een fossiele baleinwalvis, waarvan geslacht en soortnaam nog niet bekend zijn

Dr P.Kruizinga, Delft, vond te Neede in Oct.1949 2 delen van rotsbeenderen en een mooie wervel. Dit materiaal is eigendom

p.28

van het Instituut voor Mijnbouw te Delft. De stukken moeten nog nader gedetermineerd worden.

In 1947 vond de Heer A.J.Klein, Apeldoorn, te Groenlo een tand van de fossiele *Scaldicetus grandis*, een staartwervel van *Acrodelphis scheynensis*, drie staartwervels van *Acrodelphis macrospondylus*, een lendewervel van *Eurinodelphis spec.* en een staartwervel van dit geslacht. In Nov.1949 heeft de eigenaar mij deze stukken getoond en heb ik ze voor hem kunnen determineren.

Ten slotte nog enige walvisgegevens, die ieder meer op zich zelf staan en die ik in 1949 ontving.

In Jan.1949 vond G.J.Ribbink te Noordwijk een grote gave rib van een walvis; deze rib bleek te zijn van *Balaenoptera acutorostrata*, de dwergvinvis, die 21 Nov.1942 daar strandde; een ♀ dier van 8,5 m. De rib bevindt zich nu in het kabinet van het Erasmiaans Gymnasium te Rotterdam.

In Maart 1949 vond Dr R.Boomkens te Krimpen aan de Lek, in zijn tuin spittend, een mooie tand van een potvis, *Physeter macrocephalus*, ruim 13 cm lang, aan de basis afgezaagd, zodat hij zeker 14 cm lang was oorspronkelijk. Het fraaie exemplaar heeft aan de punt, kroon, een zeer typisch slijtvlak; aan de basis zijn sporen te zien van de tang, waarmee de tand indertijd uit de onderkaak werd getrokken. Ik ontving deze tand ten geschenke. Hij is zeker van de moderne walvisvaart afkomstig.

In "Nature" no.4145 van 9 April 1949 stond een mededeling van dr F.C. Fraser, dat op 17 Febr.1949 een ♀ Narwal, *Monodon monoceros*, strandde te Rainham, Essex, in de Theemsmonding, dus op 51,5° N.B. Lengte 12 Voet en 11 inches. Bij het bergen is het dier helaas gezonken.

12 Maart 1912 werd in de Zuiderzee bij de Zandplaat "de Hond" tussen Kampen en Elburg, er een levend gevangen, waarvan "Artis" het skelet, de huid en enige organen bezit, met een mooi afgietsel van het dier. Lengte ruim 4 m. Het dier was een ♀. De narwal, een N.Poolzeedier, kan dus zeer ver afdwalen. Ik dank dit bericht aan Prof.dr L.F.de Beaufort, Amsterdam. Deze schreef mij in Juli 1949, dat hij in Juni 1949 op het Zoölogisch Museum te Amsterdam ontving enige stukken walvisschedel, uit zee opgevisst bij de kust van Katwijk. Deze stukken zullen zijn van de *Balaenoptera acutorostrata* van 21 Nov.1942, hierboven, bij de rib, reeds genoemd.

Gelijk men weet heeft onze moderne walvisvaarder "Willem Barendsz" uit Amsterdam, nu 5 reizen naar de Zuidpoolzee gedaan voor de walvisvangst. De biologen, medici en de bemanning namen op deze 5 reizen voorwerpen van waarde mee als potvistanden, baleinen, rotsbeenderen, parasieten van de huid, ogen, lidtekens van de huid, traan, spermacetie, bekkenhelften, enz. enz. Daarvan kwam dus het overgrote deel in ons land.

Het R.M.v.N.H. te Leiden bezit hiervan een mooie collectie door de toewijding en verzamellust van dr W.Vervoort, die de eerste en tweede reis meemaakte. Het kabinet van Natuurlijke Historie van het Erasmiaans Gymnasium te Rotterdam ontving van dr Vervoort in 1949 ook een mooie verzameling. Dr W.J.Prud'Homme van Reine, Zaandam, ontving o.a. twee ogen, waarvan bij doorsnede, de sclera, het harde hoornvlies, zeer fraai te zien is en dat een geweldige dikte bereikt, waardoor de potlooddikke oogzenuw loopt. De H.B.S. aan de Hofstedestr. te Rotterdam ontving een mooi embryo en enige gehoorbenen. Het is goed te weten, waar men materiaal kan raadplegen van deze reizen. Het is ondoenlijk alle materiaal op te noemen en bovendien kan men niet alles er van weten en waar het gebleven is. Ik wijs slechts op deze nieuwe bron van walvisstukken. Zoveel mogelijk houd ik aantekening van materiaal, wat ik weet te zitten.

In Mei 1949 schreef de Heer J.W.Niemeijer, Leiden mij, dat in dat jaar te Rijsburg walvisbeenderen zijn gevonden bij graafwerk. De Heer S.C.H.Leenheer te Rijsburg schreef mij nadere bijzonderheden in Nov.1949 en verwees mij naar Prof.dr A.E.van Giffen, Groningen, leider van de graafwerkzaamheden. Deze stuurde mij twee walvisbeenderen op, die in Leiden werden vergeleken met hulp van Dr G. Junge. De beide stukken waren slechts fragmenten, misschien van een spaakbeen en van een doornuitsteeksel van een wervel. Zekere determinatie was helaas onmogelijk. Deze stukken waren in 1949 gevonden en Prof.van Giffen meent, dat het delen van aangespoelde dieren zijn uit de Karolingische tijd. Waarde hebben de stukken niet. In April 1944 werd te Rijsburg een groot deel van een wervel gevonden uit de 9de-10de Eeuw. Deze werd eigendom van drs R.Lagaay, die mij in April 1950 een schets van het stuk stuurde. Dr G.Junge en ik hebben in April 1950 te Leiden gevonden, dat de rest een dorsaal deel van een rugwervel was van een potvis, welk stuk nu te Leiden wordt bewaard in het Geologisch Museum. Het wervellichaam ontbreekt helaas geheel; er zijn slechts overgebleven de

wervelboog met een gaaf doornuitsteeksel en delen van de beide dwarse uitsteeksels. Waarde heeft het stuk niet en Prof.van Giffen durft over de datering van het stuk geen zeker oordeel uit te spreken. Met onze oude walvisvangst hebben deze drie fragmenten zeker niets te maken.

In Jan.1949 ontving ik van de Heer J.T.M.Wijs, Venlo, een r.scheenbeen van een mens, door hem gevonden op 20 Juli 1929 aan de Magdalena Baai op Spitsbergen. Dit scheenbeen is geheel gaaf en zeker afkomstig van een te Spitsbergen overleden walvisvaarder in het midden van de 17de Eeuw. Dergelijke menselijke resten uit die tijd zijn er meer op Spitsbergen gevonden en touristen namen ze vroeger mee als "souvenir".

In 1949 kwam uit als no.35 van Noorduyn's wetenschappelijke reeks, het mooie boek "Walvisvaart" door C.F.Feltmann en dr W.Vervoort, die beiden de eerste en tweede reis van de "Willem Barendsz" mee-maakten. Feltmann is vetchemicus en Vervoort is de bioloog van de twee expedities geweest. Het boek telt ruim 300 blz. en is voorzien van talloze tekeningen, foto's en tabellen. Een grote uitslaande plaat laat ons de inrichting van de "Willem Barendsz" zien en die van een jachtboot. Prijs f. 6,20. Een zeer mooi en nuttig werk, dat ons de moderne walvisvaart duidelijk voor ogen stelt.

Hiermede besluit ik dan dit uitgebreide verslag en dank ik de zeer vele medewerkers voor al hun hulp en voorlichting in velerlei vorm genoten.

Men zal toegeven, dat er in een jaar heel wat gebeurt op het gebied van walvissen enz. en dat zo velen mij herhaaldelijk voorthielpen en berichten stuurden stemt tot grote dank en erkentelijkheid.

Het Zeepaard vol.12 (=1952) pp.19-29

56750

DE WALVISACHTIGE DIEREN IN NEDERLAND WAARGENOMEN IN
1951, ALSMEDE BIJZONDERHEDEN OMTRENT ONZE OUDE EN
MODERNE WALVISVAART.

Dr A.B. van Deinse
Rotterdam-Overschie

Het afgelopen jaar 1951 is wat de aanspoelingen van Cetacea betreft maar zeer matig geweest. Slechts 4 geslachten en 4 soorten werden op onze kust waargenomen en wel de Bruinvis (*Phocaena phocaena*), de Dolfijn (*Delphinus delphis*), de Tuimelaar (*Tursiops truncatus*) en de Spitsdolfijn (*Mesoplodon bidens*). Slechts de laatste soort is iets bijzonders; de andere soorten komen elk jaar voor. Van *Phocaena* waren er enige strandingen, van *Delphinus* 3, van *Tursiops* eveneens 3 en van *Mesoplodon* 1.

Phocaena.

In 1951 werden mij 33 vondsten opgegeven, waarvan 24 uit 1951, 2 uit 1950, 2 uit 1949 en 5 uit 1938. Ik maak hier dit jaar speciaal melding van, omdat op 27 Januari en 6 Februari 1951 Dr J.Verwey uit Den Helder mij schreef, dat z.i. de bruinvis sterk in aantal zou afnemen, althans in de omgeving van Den Helder. Hij schreef: "De soort (*Phoc.phoc.*) is in de Waddenzee en noordelijk-

p.20

ke zeegaten in de oorlogsjaren zeer sterk afgenomen. In 1945 waren ze beslist zeldzaam en nog altijd zou ik ze vrij zeldzaam willen noemen. Dit is geen indruk, maar een feit".

In verband met het vorenstaande heb ik nu in 1951 van alle gemelde Phocaenae aantekening gehouden, hetgeen ik vroeger niet zo noodzakelijk achtte, behalve natuurlijk voor de lintstaartbruinvissen en de puntsnuit-dito's. Nu is het aantal 24 in één jaar voor onze kust maar klein, doch er zijn dieren onopgemerkt gebleven en lang niet overal is het strand of de dijk enz. bezocht, zodat er zeker wel meer zijn geweest. Of de soort hier achteruit gaat of niet, kan pas blijken, als wij gegevens hebben over meerdere jaren. Van de 24 dieren van 1951 staan er 5 op Den Helder en omstreken, terwijl er 2 op Texel en 3 op Terschelling zijn aangetroffen. Van Vlieland, Ameland en Schiermonnikoog zijn in 1951 geen gegevens ontvangen.

Eind Mei 1951 was ik in Yerseke en hoorde daar van een dekknecht van de oesterfirma J.Prins & Co., dat er omstreeks 1933 veel meer bruinvissen in de Oosterschelde waren, dan nu. Dit zou dus ook kunnen wijzen op achteruitgang. Mag ik derhalve alle medewerkers verzoeken speciaal alle bruinvisstrandingen op te geven aan het Centraal Systeem bij de Heer J.H.Stock, Van Speyckstraat 53 III te Amsterdam-W.? Op deze kwestie hoop ik dan later terug te kunnen komen.

Op 8 Juli 1951 vond C.Swennen tussen paal 9 en 10 bij Den Helder een ♀ bruinvis van 1.35 m lengte, welke barende stierf. Van het jong -in staartligging- stak de complete staart reeds buiten het moederlichaam. Swennen maakte van dit geval een zeer goede schets, welke volkomen overeenkomt met een dito van mij, toen ik op 11 Juli 1937 in Noordwijk aan Zee een zelfde geval vond. Ook hier was de moeder dood en stak de staart van het jong ver uit.

Bij de geboorte van Jonge Phocaenae komt zowel staart- als kopligging van het jong voor. Ook bij andere Cetacea is dit gevonden. Men zie hiervoor de dissertatie van Prof.Dr E.J.Slijper (Amsterdam 1936, bladzijde 457-9).

Op 26 October 1951 vond H.van Donkelaar een dode Phocaena voor het Kasteel Radboud bij Medemblik. Lengte en geslacht van dit exemplaar zijn onbekend. Dit dier heeft dus in het IJselmeer gezwommen en moet door een van de sluizen zijn binnengekomen, want in 1933 vroor met een strenge vorstperiode het toen bijna zoete IJselmeer geheel dicht waarbij alle Phocaenae, die

p.21

er nog in waren, om het leven kwamen. De Afsluitdijk werd 28 Mei 1932 voor goed gedicht. (Naar een opgave van de heer B.v.d.Veen te Leeuwarden is bij Staveren een zeehond gezien. Leeuwarder Courant 29-11-1951).

De andere gevallen van Phocaena geven geen aanleiding tot nadere bespreking. Lintstaart- en puntsnuit-bruinvissen zijn in 1951 niet gemeld.

Delphinus.

Drie meldingen in een jaar zijn zo ongeveer het gemiddelde voor dit dier (intussen, er waren jaren met 6 en 7, maar ook met slechts 1 stranding).

Op 26 Augustus 1951 vond A.Waalewijn (Delft) benoorden Bergen aan Zee een voorwerp van 2.30 m lengte, waarvan het geslacht onbekend

bleef. Het aantal tanden in de rechterhelft van de onderkaak bedroeg ongeveer 40. Een goede schets van de kop en 2 foto's mocht ik ontvangen. Het dier ging helaas verloren.

Op 11 November 1951 vond J.A.te Winkel uit Alkmaar bij Kamperduin de tweede dolfijn. De lengte was 2.20 m, het geslacht wederom onbekend. Het exemplaar ging verloren, terwijl noch schets, noch foto werden gemaakt.

Het derde en laatste geval is van 12 December 1951 toen een ♀ van 2.17 m lengte werd opgemerkt bezuiden Schoorl. Het dier belandde te Leiden in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie. Prof. Dr H. Boschma, Dr G.Junge (beide te Leiden) en H.de Vries (Alkmaar) gaven mij deze op. De anders zeer spitse tanden waren bij dit individu stomp, zodat men zou kunnen spreken van een *Delphinus delphis* "obtusus", een dolfijn met stompe tanden. Dit is de eerste maal, dat deze vorm werd gevonden.

Bij *Tursiops* komt dit verschijnsel meer voor. Reeds H.Schlegel (1870) sprak hierover. Het totaal aantal gemelde *Delphinus* bedraagt nu 55.

Tursiops.

Slechts drie tuimelaars in één jaar is zeer weinig; gemiddeld zijn het er in die tijd 7-8 en er zijn jaren geweest met 12 en 17 exemplaren! Het getal voor 1951 wordt nog slechter, als ik er bij meedeel, dat er één exemplaar bij was van 23 September 1933, welke ik pas uit het Centraal Systeem leerde kennen, in December 1951. Voor 1951 resten er dus in feite maar 2. Dat is 4 maal minder dan normaal.

Op 8 Januari 1951 vond J.H.Stock uit Amsterdam een ♀ dier,

lengte 1.24 m, gemeten zonder staart, te IJmuiden. Het geschonden dier is niet bewaard.

De tweede, een ♂ van 2.68 m lengte, gevonden op Texel in begin April 1951 diende een paar dagen als reclameobject in een viswinkel te Amsterdam. Het nog verse dier had onder 21 en boven 22 paar tanden. Het skelet kwam in het Zoölogisch Museum te Amsterdam terecht.

De Heer P.J.van der Feen te Amsterdam stuurde mij op 16 April alle gegevens. Bovendien ontving ik berichten dienaangaande van J.H.Stock uit Amsterdam en Mevrouw Retel-Slebos uit Voorburg. In enige couranten stond het geval vermeld. In "Ons Noorden" van 17 April 1951 met foto, in "De Waarheid" van gelijke datum, in "Het Parool" van gelijke datum met foto en in "Het Vrije Volk" eveneens van genoemde datum. Het is nu tuimelaar nr 210 van onze kust, voor zover wij weten.

Het derde geval van 23 September 1933 betreft een individu, gevonden tussen Bloemendaal en IJmuiden door Dr P.Korringa uit Bergen op Zoom. Lengte en geslacht zijn niet bekend. Het exemplaar verkeerde in ontbinding. Het skelet is in het Zoölogisch Museum te Amsterdam aanwezig.

Mesoplodon.

De enige zeldzame vondst uit 1951 betrof deze soort. Op 23 December 1951 vond R.A.Belder uit Rotterdam op het strand bij Ouddorp 9 grote,

bijelkaar behorende wervels. Andere beenstukken werden niet aangetroffen. Twee goede staartwervels kwamen door mijn bemiddeling terecht in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden, alwaar spoedig bleek, dat zij afkomstig waren van *Mesoplodon bidens*, een oud exemplaar. De wervels waren volmaakt schoon en ook traanvrij, zodat zij al lang ter plaatse aan weer en wind blootgesteld hebben moeten liggen. Wanneer het dier strandde, is niet na te gaan. Waar de grote schedel bleef is een raadsel. In 1949 spoelde de laatst bekende *Mesoplodon* aan. In 1947 kwamen er 2 (!) tegelijk te land op Texel bij paal 8 tussen Hoorn en de plaat Onrust. Dat was in Juli, terwijl meestal deze vorm in September hier wordt aangetroffen. De 2 ♂ skeletten zijn te Den Burg op Texel en te Leiden bewaard. In 1946 was ook een waarneming bekend en dan moeten we teruggaan tot 1932. De strandingen zijn dus wel zeer onregelmatig. Totaal zijn er nu 9 bekend van ons strand.

Physeter macrocephalus - Potvis.

Van bovengenoemd dier is in 1951 niets gevonden in ons land, noch aan het strand, noch in de bodem. Maar meerdere couranten hebben in November 1951 er over geschreven in verband met in ons land door vissers aangebrachte Reuzenhaaien (*Cetorhinus maximus*). Men zie bijv. "De Volkskrant" van 27 November, "De Leeuwarder Courant" van 26 November, "Het Parool" van 12 November, "Het Vaderland" van 12 en 13 November, "Het Vrije Volk" en "Trouw", beide van 26 November. Zie voorts ook "Het Zeepaard" nr 6 jaargang 11, bladzijde 92-93. In eerstgenoemde 6 bladen wordt de Reuzenhaai "potvis" genoemd en dit kan tot allerlei verwarringen aanleiding geven bij leken. Ook de enige malen genoemde "appical" of "appicau" is geen potvis, maar een andere haaiensoort, de IJshaai of Groenlandse haai (*Laemargus borealis*). De bijtende ironie en het scherpe sarcasme in het bovenbedoelde nummer van "Het Zeepaard" is hier zeer goed op zijn plaats en kostelijk om te lezen.

Op 6 September 1951 is op Texel een 3.64 m lange Reuzenhaai gevonden terwijl op 20 October 1951 een exemplaar in IJmuiden werd aangebracht uit de Noordzee (Doggersbank). Het was een 3.60 m lang ♂. Op 23 October hebben Dr M.J. Adriani en ik deze laatste haai gesneden in de Diergaarde Blijdorp te Rotterdam, nadat de haai een paar dagen te kijk lag in een viswinkel.

Op 11 November 1951 bracht de "Sch 280" te Scheveningen een derde Reuzenhaai aan, lang 5.30 m en van onbekend geslacht.

Op 24 November d.a.v. bracht de logger "Kw 176" te IJmuiden een 6.20 m lang ♂ aan. Beide waren in de Noordzee gevangen.

Van de 4 Reuzenhaaien van 1951 is er dus 1 gestrand, nl. die van Texel. Deze kan als een Nederlands geval worden beschouwd. De andere 3 zijn ver uit de Noordzee aangebracht en zijn dus geen inlandse gevallen. (Zie afzonderlijk stuk over de Reuzenhaai in dit nummer).

HERINNERINGEN AAN DE OUDE NEDERLANDSE WALVISVAART (+1600 - +1850).

In Januari 1951 stuurde Th.Mol uit Arnhem mij een foto van een grafpaal uit 1707, aanwezig in het Fries Museum te Leeuwarden. De paal is gemaakt van een onderkaakhelft van de Groenlandse Walvis en is voorzien van een ingebeitelde inscriptie met jaartal 1707. De herkomst is onbekend, maar van Vlieland zijn dergelijke grafpalen bekend uit 1755, 1758, 1763, 1774, 1778 en

p.24

1827. Op Terschelling en Ameland zijn ze vroeger ook geweest, doch jaartallen zijn hier niet van bekend. Die van Terschelling (Hoorn) dateren uit de tweede helft van de 18de eeuw. De paal van Leeuwarden zal dus wel van de eilanden afkomstig zijn. Het jaartal 1707 bewijst, dat dit een oude is, want die van Vlieland zijn alle 50 tot 120 jaar later dan 1707. Het exemplaar van 1758 is nu te Leiden in het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie. De rest staat in de kerk te Vlieland.

In Juni 1951 hoorde ik van de Heer F.H.Umgrove uit Rotterdam dat de schooljongen P.van den Wijngaard bij graafwerken een walviswervel vond (Leuvehaven, Rotterdam). Deze wervel zag ik op 16 Juni. Hij was eertijds als hakblok benut. De inkervingen van de bijl waren zichtbaar. Het is een grote staartwervel; de middellijn van het wervellichaam bedraagt 34 cm. De wervel wordt op de school bewaard. Hij is zeker van de Groenlandse Walvis uit de tijd, dat ook Rotterdam aan de walvisvangst deelnam.

In Mei 1951 ontving ik van Mevrouw E.Bettink-Loeff uit Delft een 132 cm lange dameshalsketting ten geschenke, welke was gemaakt van een groot aantal gelijke ovale schakels, elk ongeveer 1 cm lang. Het gewicht van het geheel was 40 gram. De kleur is zwartbruin. Iedere schakel is een dichtgeknepen stukje balein van de Groenlandse Walvis. Door koken in water kan men dat balein zacht maken. Eertijds werden er tal van voorwerpen van vervaardigd, zoals snuifdozen, theedozen, ellematen, rijzwepen, bakjes, portretlijsten, luchtpijpen, slokdarmsondes, mangelplankjes, dirigeerstokjes enz. Balein is hoorn, dus verhoorde opperhuid. Balein van de Vinvis is voor het maken van voorwerpen weinig geschikt; het is veel te bros. Wel worden er borstels van gemaakt. De baleinverwerkende industrie is mét de Groenlandse Walvis te niet gegaan.

Bij het restaureren van het Raadhuis te Wormer in de Zaanstreek is in Augustus 1951 achter een dubbeldikke laag behang een tegeltableau ontdekt, waarop de walvisvangst wordt voorgesteld. Aldus meldde "De Volkskrant" van 30 Augustus 1951. De Heer J.Th.M.Wijs uit Venlo stuurde mij het bericht welwillend toe. Dergelijke tableaux zijn er meer, bijv. in de Oudheidkamer te Zaandijk.

In April 1951 zag ik in Teyler's Museum te Haarlem een gaaf, groot schouderblad, hetwelk in die stad was gevonden en, naar

de suppoost verzekerde, voorzien van enig schilderwerk. Dr C.O. van Regteren Altena en ik herkenden een roodachtig geschilderd wijnglas, waarnaast vermoedelijk oorspronkelijk nog meer stond. In Januari 1952 bleek het schouderblad, dat inmiddels naar Leiden was gebracht, van de Groenlandse Walvis te zijn. Het diende eertijds als uithangbord van een herberg. In de 17de eeuw gebeurde dat meer. In 1946 werd bij puinruimen te Rotterdam een dergelijk schouderblad gevonden, dat het jaartal 1688 droeg. Het is nu eigendom van het Erasmiaans Gymnasium te Rotterdam geworden, alwaar het zich in de natuurhistorische collectie bevindt. Uit Hamburg en Bremen zijn dergelijke stukken bekend. In het museum "De Lakenhal" te Leiden is een oud schouderblad, dat als uithangbord voor een gasthuis diende. Op Ameland werden die schouderbladen als stoepstenen gebruikt, bijv. te Nes. Steeds heeft men hier te doen met schouderbladen van de Groenlandse Walvis, die door walvisvaarders in de 17de en 18de eeuw werden meegebracht.

Een oud-leerling, die niet nader genoemd wenst te worden, vertelde mij, dat in zijn familiearchief bewaard waren 12 oude, geschreven walvisjournalen uit 1769, 1770, 1779, 1784, 1785, 1786, 1787, 1791, 1792, 1794, 1797 en 1798. Ik kreeg hiervan uittreksels. De journalen waren afkomstig uit Dordrecht, Embden en Zaandam. In één journaal wordt de oude traankokerij Schoonderloo te Rotterdam genoemd, die zich bevond op de plaats, waar nu nog de straat van die naam loopt.

PERSONALIA VAN DE OUDE NEDERLANDSE WALVISVAART.

In de "Leeuwarder Courant" van 31 Juli 1951 mij zo vriendelijk toegezonden door de Heer J. Feiters te Leeuwarden, stond dat op 31 Juli 1851, dus juist 100 jaar geleden, het Harlinger walvisvaardersschip "Dirkje Adema" binnenliep met spék van één Groenlandse walvis en van 3500 ribben. Commandeur van het schip was de Duitser Otto Mehlen die te Harlingen woonachtig was. Zijn huis nabij de R.K.kerk aan de Zuiderhaven te Harlingen gelegen heb ik nog gekend en ik heb het uitgetekend. In de oorlog 1940-45 is het afgebroken, omdat er vlak naast grote verwoestingen waren aangericht door bommen. Hiermede is Harlingen helaas een oude herinnering aan de walvisvaart armer geworden.

Te Hollum op Ameland is de straat met de woning van H.D.Kat

de H.D.Katstraat genoemd. Hidde Dirk Kat (1747-1824) was een bekend Amelander commandeur van het walvisvaardersschip "De Juffrouw Clara", dat in 1777 bij Groenland schipbreuk leed. Na vele avonturen en een lang bitter lijden is hij weer te Hollum aangekomen, waar men hem reeds lang dood waande. Over deze rampspoedige reis schreef Kat later een journaal, dat met zijn portret werd uitgegeven. Het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden heeft een exemplaar van dit nu zeldzame dagboek.

Naar een andere commandeur te Hollum is de Barent Hanszstraat genoemd. Door mij is van hem het graf ontdekt in Augustus 1917. Op de eerst geheel met korstmos bedekte grafsteen staat bovenaan een walvisjacht afgebeeld. Hij (de commandeur wel te verstaan) leefde van 1695-1752. Het graf van H.D.Kat draagt geen steen en is niet bekend. We weten slechts, dat hij in 1824 te Hollum overleed. De beide straatnamen werden mij door de Heer J.Freiters te Leeuwarden medegedeeld.

HERINNERINGEN AAN DE MODERNE NEDERLANDSE WALVISVAART 1945-HEDEN.

In 1950-1951 maakte de "Willem Barendsz" zijn 5de reis. Het verslag ervan kwam in November 1951 uit. Gevangen werden:

1. Balaenoptera musculus (Blauwe vinvis)	303	stuks
2. Balaenoptera physalus (Gewone vinvis)	829	stuks
3. Balaenoptera borealis (Noordse vinvis)	1	stuks
4. Megaptera longimana (Langarmvinvis)	262	stuks
5. Physeter macrocephalus (Potvis)	236	stuks

Totaal	1631	stuks
--------	------	-------

Ter vergelijking dienen de vangsttotalen van de vroegere reizen: 1ste reis 764 stuks, 2de reis 1290 stuks, 3de reis 1351 stuks en 4de reis 1280 stuks.

Wanneer dit verslag gelezen wordt, zal zo ongeveer de 6de reis afgelopen zijn.

Gelijk men uit de couranten zal hebben vernomen, wordt nu door Wilton-Feijenoord N.V. te Schiedam aan een nieuw walvismoederschap gewerkt, ten einde in het seizoen 1955-56 de "Willem Barendsz" te vervangen. Laatstgenoemde zou dan voortaan als traantankboot dienst doen. De walvisvangst begon op

p.27

2 Januari 1952 en in de Nieuwe Rotterdamse Courant van 3 Januari en in de Berichten van de Economische Voorlichtingsdienst (Den Haag) van 10 Januari staat bij de deelnemende landen ook genoemd Panama. Nu doet dit land sedert het seizoen 1949-50 aan de vangst mee. De zaak wordt gefinancierd door Amerikanen, doch de kapitein en de gehele bemanning bestaat uit Duitsers. De traanopbrengst gaat naar Hamburg, welke plaats zeker voor een groot deel de bemanning leverde. Vóór de oorlog, in 1936-37, in 1937-38 en in 1938-39 deed Duitsland met succes aan de vangst mee. En nu weer onder Panamese vlag. De Engelsen zijn daar niet zo tevreden mee. Evenmin waren zij dat, toen ook de Japanners weer mee gingen doen voor een paar jaar, toen Gouverneur Mac-Arthur namens de U.S. daartoe verlof gaf.

Onze "Willem Barendsz" brengt nu al enige jaren achtereen zoölogische stukken mede voor musea en liefhebbers. Op mijn verzoek bracht de heer I. van der Knijff in 1951 onder meer mee 1 oog van een potvis, 2 ogen van de blauwe-(reuzen) vinvis, snavels en oog-

lenzen van inktvissen, door een potvis verslonden. Dit materiaal is nu op het Erasmiaans Gymnasium en een H.B.S. met 5 j.c. te Rotterdam aanwezig. De heer N.Selderbeek te Zaandam ontving in 1951 3 potvis-tanden, 6 baleinen, 3 rotsbeenderen en een zeepok, *Coronula diadema*. De heer J.Feiters te Leeuwarden ontving 1 tand van een potvis, 1 rotsbeen en 1 zeepok. Het Erasmiaans Gymnasium ontving 6 potvis-tanden en enige tientallen baleinen van de blauwe- en de gewone vinvis.

Kapitein Klaas Visser, nu in ruste op Schiermonnikoog, bracht van zijn 5de en laatste reis met de "Willem B" mee een complete 6.5 meter lange onderkaak van een blauwe vinvis van 88 voet. Deze kaak staat nu sedert 1951 opgesteld als een reusachtige poort voor de ULO-school te Schiermonnikoog. Zie de "Leeuwarder Courant" van 3 Augustus 1951. Te Badhoevedorp staat voor de MULO-school eenzelfde poort. Deze is daar in 1951 geplaatst door Ir de Waal, de onderdirecteur van de Nederlandse Maatschappij voor de Walvisvaart N.V. te Amsterdam. Kapt. Klaas Visser schreef mij een en ander in April 1951. Het is van belang dit vast te leggen, aangezien er op Schiermonnikoog ook nog onderkaakdelen staan van de Groenlandse walvis, *Balaena mysticetus*. Deze zijn uit de 17de of 18de eeuw, afkomstig van de oude walvisvangst.

Een der laatste rugwervels met gewrichtsvlakken voor ribbevestiging ontving ik uit Alblasserdam van de firma J.Smit Czn.

p.28

De wervel is van een vinvis en hij diende om de deklading van een schip vast te zetten. Dit schip kwam te Alblasserdam voor de sloop. De wervel is nu op het Erasmiaans Gymnasium te Rotterdam aanwezig.

VARIA.

In Januari 1949 werd door de heer M.Groenewegen uit Den Haag bij Terheiden op het strand een volkomen rond afgeschuurde staartwervel van een vinvis gevonden. De wervel was voorzien van 4 openingen voor bloedvaten. Ik ontving het stuk, dat alleen nog maar bestaat uit de benen sponslaag in April 1951 ten geschenke.

In het voorjaar van 1951 werd in de Noord-Oost polder, vermoedelijk bij Urk, een rechter onderkaakhelft van de dwergvinvis (*Balaenoptera acutorostrata*) gevonden. Het gave stuk ziet er recent uit; het werd te Leiden gedetermineerd en het is nu in het Oudheidkundig Museum te Schokland aanwezig.

Fossiele Cetacea.

Mevrouw Retel-Slebos te Voorburg toonde mij in April 1951 een door haar te Neede in het Boven-Mioceen gevonden wervel van een Cetacee, misschien van een *Mesoplodona*-achtige. Zij bewaart het behoorlijk gave stuk. Andere opgaven werden niet gemeld.

Personalia.

Tot mijn innig leedwezen overleed op 13 Mei 1951 te Lunteren Dr Johan Herman Poortenaar in de leeftijd van 44 jaar. Gedurende jaren was hij arts op Ameland en meldde mij vandaar menige stranding. Van de dwergvinvis van 24 September 1939 stuurde hij mij voor het Erasmiaans Gymnasium te Rotterdam de bijna geheel gave linker borstvin. De lengte bedraagt 1 m., de breedte $\pm$ 25 cm. Het is een prachtig demonstratiestuk, dat nu met temeer piëteit nog wordt bewaard, zorgvuldig gemonteerd.

Op 19 September 1951 was het 100 jaar geleden, dat Lever, de latere Lord Leverholme, werd geboren. Hij is de stichter van de Sunlight-zeepfabrieken, waarvan er één bij ons in Vlaardingen reeds 50 jaar bestaat. Zijn zoons (Lever Brothers) zijn nu verbonden met Unilever tot één groot concern voor het maken van margarine en zeep. Zij gebruiken o.a. walvistraan voor hun producten. Zij hebben bij de moderne walvisvangst grote financiële

p.29

belangen. Men zie nog de Nieuwe Rotterdamse Courant van 15 October 1951.

Aan alle berichtgevers en helpers mijn hartelijke dank voor de grote medewerking.

Dr. A.B. van Deinse.

